

MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK A GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FEJLŐDÉS SZOLGÁLATÁBAN MULTILATERAL DEVELOPMENT BANKS IN THE SERVICE OF ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT

Dr. Eperjesi Zoltán

SUMMARY

In my current study, I present the activity of the multilateral development banks fostering the economy and their different development policy approaches and strategies. My utmost goal is to provide a deep and extensive picture about the financial policies and decision making processes of the multilateral development banks based on categorization and analysis according to different characteristics. During the analysis, I present some development policies of the international development banks used in the past that did not come up to expectations.

Keywords: Development banks, Financial policies, Development policies, International development banks.

1. A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK

A világ különböző gazdasági együttműködési integrációi számos multilaterális fejlesztési bankot hoztak létre, amelyek eltérő tulajdonosi szerkezettel, működési irányelvvvel rendelkeznek. A kisebb multilaterális fejlesztési bankok (Északi Fejlesztési Bank) kevés tagállammal rendelkeznek, míg a Világbank tagállamainak száma több száz. Ezen bankok missziója a szegénység leküzdésétől, a fertőző betegségek elleni fellépésen át a gazdasági reformok, struktúra váltás megvalósításáig, a kis- és közepes vállalkozások, valamint a kutatás-fejlesztés támogatásáig terjed.

Tekintettel a versenyképesség gerincét képező infrastrukturális, oktatási, egészségügyi és kutatás-fejlesztési projektek hosszú távú finanszírozási igényeire, a multilaterális és nemzeti fejlesztési bankok szerepe nemhogy gyengülni, hanem lényegesen erősödni fog a jövőben.

1.1.A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANK FOGALMA:

A 2000/12/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, valamint annak 2004/69/EK számú módosítása konkrét definíció helyett csupán felsorolással szolgál: A 2000/12/EK irányelv 1. cikkének 19. pontja helyébe a következő szöveg lép: „Multilaterális fejlesztési bank a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, a Nemzetközi Pénzügyi Társaság, az Amerika-közi Fejlesztési Bank, az Ázsiai Fejlesztési Bank, az Afrikai Fejlesztési Bank, az Európa Tanács Letelepdedési Alapja, az Északi Beruházási Bank, a Karibi Fejlesztési Bank, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, az Európai Beruházási Alap, az Amerika-közi Beruházási Társaság, és a Multilaterális Beruházás biztosítási Ügynökség”¹.

A multilaterális fejlesztési bankok legmélyrehatóbb elemzését a sussexi Fejlesztési Tanulmányok Intézete készítette a svéd külügyminisztérium megbízásából.

„A multilaterális fejlesztési bank olyan nemzetközi pénzügyi közvetítő, melynek részvényesei között mind a hitelfelvevő fejlődő országok, mind az adományozó fejlett országok megtalálhatók. A magántőkepiacról és hivatalos forrásból származó erőforrásaikat azon célból mozgósítja, hogy jobb piaci feltételek mellett hiteleket nyújtson fejlődő országoknak, technikai segítségnyújtást, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődéssel kapcsolatos tanácsadást biztosítson, valamint különböző kiegészítő szolgáltatásokat nyújtson a fejlődő országoknak és a nemzetközi fejlesztési közösségnek².” A fenti definíció leginkább a Világbank csoportra érvényes, a meghatározás nem alkalmazható az európai multilaterális fejlesztési bankokra. Az Európai Beruházási Banknak és az Európa Tanács Fejlesztési Bankjának számos egyéb funkciója is van, gondoljunk csak a kereskedelmi bankoknak nyújtott globális hitelekre, amelyekből a kereskedelmi bankok a kis- és középvállalkozásokat finanszírozzák. Ezek a bankok nem a fejlődő országokra, hanem egy adott integráció tagállamainak gazdasági és szociális egyenlőtlenségeinek kiegyenlítésére összpontosítanak.

Az Európa Tanács Fejlesztési Bankjának hitelkihelyezései arányosak a tulajdonhányaddal, így az egyik legnagyobb hitelfelvevő Németország.

A tulajdonosi szerkezetre vonatkozó megfogalmazás sem állja meg minden esetben a helyét. Az Európai Beruházási Bank hitelállományának közel tizenöt százalékát nem tagállamokban,

¹ A „multilaterális fejlesztési bankok” fogalom meghatározása tekintetében a 2000/12/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról szóló 2004. április 27-ei 2004/69/EK bizottsági irányelv

² Foresight and policy study of the Multilateral Development Banks, Institut of Development Studies, University of Sussex, ISIN: 91-7496-232-9.

hanem fejlődő partnerországokban helyezi ki – ACP afrikai, Karib-térségi és csendes-óceáni térség országai.

A multilaterális fejlesztési bankokat a következőképpen definiálom: a multilaterális fejlesztési bank olyan nemzetközi jogi személyiséggel rendelkező bank, amelynek tulajdonosai a bankot létrehozó, szintén nemzetközi jogalanyiságú államok és nemzetközi szervezetek. A multilaterális fejlesztési bankok a magántőkepiacokon, a tagállamok tőkebefizetéseiből, és egyéb hivatalos forrásból szerzett erőforrásait olyan hosszú megtérülésű közcélok megvalósítására fordítja, amely közcélú projekteket a magántőke volumenüknél, és hosszú távú megtérülésüknél fogva nem tudna, vagy nem kívánna finanszírozni³.

2. A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANK FOGALMÁNAK MEGHATÁROZÓ ELEMEI

2.1. BANKI JELLEG

A multilaterális fejlesztési bankok banki jellege alapvető fontosságú, és meghatározó a tevékenység szempontjából, hiszen ezek a bankok is a nemzetközi tőkepiacokon jutnak forrásaik jelentős részéhez.

A befektetők bizalmának elnyerése, és megtartása érdekében a nem hitel-kihelyezési tevékenységet elkülönítik a más jellegű tevékenységektől. Erre példa az Európai Beruházási Alap és az Európai Beruházási Bank.

A banki jelleg a multilaterális fejlesztési bankok legmeghatározóbb megkülönböztető ismérve az egyéb nemzetközi pénzügyi intézmények között, amelyek nem visszatérítendő segélyeket nyújtanak, és forrásaikat nem a magántőkepiacon szerzik be. A banki jelleg hangsúlyozása azért is nagyon fontos, mivel a multilaterális fejlesztési bankoknak a magántőkepiacokon felvett kölcsönöket éppúgy vissza kell fizetni, mint a kereskedelmi bankoknak.

2.2. TULAJDONOSI SZERKEZET SZERINTI CSOPORTOSÍTÁS

Függetlenül a multilaterális bankok hitelprioritásaitól, méreteitől, földrajzi elhelyezkedésétől, és belső felépítésüktől a tulajdonosi szerkezet is meghatározó csoportosítási szempont. A hitelfelvevő országok alaptőkéből való részesedése két alapvető modellt állít fel.

A tulajdoni hányad arányának megfelelő, paritásos modellbe azok a bankok tartoznak, amelyeknél a legnagyobb részvényesek egyben a legnagyobb hitelfelvevők is. Ilyen bank például az Európai Beruházási Bank és az Európa Tanács Fejlesztési Bankja. Az ilyen bankok

³³³ Rebecca M. Nelson (2013): Multilateral development banks: Overview and Issues for Congress, 2nd p.

hitelei a hagyományos állampapír kibocsátással megvalósuló adósságfinanszírozással mérhetők a leginkább össze.

A diszparitációs modell kategóriájába azok a bankok tartoznak, ahol a hitelfelvevők az alaptőke elhanyagolható részét jegyzik, míg a hitelfelvételnél meghatározó szerepük van. A nagyrészvényesek hitelfelvevétele ebben a kategóriában teljesen elhanyagolható.

A paritációs modell leginkább az Európa Tanács Fejlesztési Bankját jellemzi, mivel az Európai Beruházási Bank a tagállamokon kívüli ázsiai, karib-tengeri, és afrikai partnerországokba is helyez ki hiteleket. Nyilvánvaló, hogy a paritációs modell működése letisztultabb, és így jobban megfelel a piaci elvárásoknak. Ezzel szemben a diszparitációs modellt számos kritika éri a különböző érdekcsoportok részéről. A diszparitációs modellben számos asszimetria figyelhető meg. Bár a nagy részvényesek nem vesznek fel hiteleket, meghatározó tulajdonosi többségüknél fogva, nyomást tudnak gyakorolni a stratégiai döntések meghozatalánál, valamint a hitelkihelyezések kritériumainak meghatározásánál. Számos esetben előfordult, hogy a fejlesztési bank olyan gazdasági-társadalmi feltételeket írt elő, amelyek nagyon kedvezőtlen szociális, és környezeti hatásokkal jártak. A multilaterális fejlesztési bankok a 80-as, 90-es években leginkább a neoliberais gazdaságpolitika liberalizáción, privatizáción és dereguláción nyugvó elveit alkalmazták.

1. ábra: A különböző tulajdonosi szerkezetű multilaterális fejlesztési bankok finanszírozási modelljei

A multilaterális bankok finanszírozásai	
paritációs modell	diszparitációs modell
a fejlett országok számára is kedvező finanszírozási konstrukciók, elsődlegesen közcélok ellátására	fejlett országok által alapított bank, amely magántőkével finanszírozza a fejlődő országok bizonyos közszükségleteit
a hitelkihelyezések arányosak a tulajdonosi részesedéssel	Valamennyi tagállam képviselve van a döntéshozó szervekben, de a jegyzett tőke nagyobb részét a fejlett országok jegyzik, viszont a fejlődő országok veszik fel a hiteleket
a banki finanszírozás a hagyományos államadósság finanszírozási módokkal áll versenyben	jellemző a bank mellett működő segélyező alap
a hitelfelvevők szempontjából az államkötvénypiacal versenyez	a hitelfelvevők nem rendelkeznek megfelelő államkötvénypiacal
nagyon hangsúlyos a jó minőségű portfólió és a hitelminősítés	a célországok saját kötvénypiacainál kedvezőbb hitelfeltételek
szociális, környezetvédelmi és versenyképességet növelő projektek	alapvető feltételek, infrastruktúra, strukturális átalakulás

pl. Európa Tanács Fejlesztési Bankja, kisebb kivételekkel EIB, és az Északi Beruházási Bank	pl. Világbank csoport, Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank
---	--

Forrás: saját szerkesztés

2.3. NEMZETKÖZI JOGI STÁTUSZ

Az államok és nemzetközi szervezetek által nemzetközi szerződésekkel létrehozott multilaterális fejlesztési bankok nemzetközi (közjogi) jogalanyisággal rendelkeznek. A nemzetközi jogi státuszuk kiemeli ezeket a bankokat a kereskedelmi és állami fejlesztési bankok sorából, lehetővé téve biztonságos működésüket a politikailag kockázatos régiókban is. A nemzetközi státusz révén a multilaterális fejlesztési bankok a nemzeti jog felett állnak, és kiemelkednek a kereskedelmi bankok közül. A nemzetközi státusz lehetővé teszi a multilaterális fejlesztési bankok számára, hogy egyenlő félként lépjenek fel a hitelfelvevő államokkal szemben. A nemzetközi státusz biztosította mentességek az adómentesség, és a projekt kivitelezésének ellenőrzése alóli mentességben öltének testet. A nem szerződészerű teljesítés a projektgazdát, vagy a kivitelezőt terheli. A finanszírozott projekt ellenőrzése a hitelfelvevő országra hárul.

2.4. KÖZÉRDEKŰ CÉLOK

A multilaterális fejlesztési bankok célja a gazdasági és társadalmi fejlődés elősegítése, amely a társadalom valamennyi tagjának érdekében áll. Az infrastrukturális fejlesztéseken túl a fejlesztési bankok az információs és tudástársadalom térnyerése következtében egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek a humán erőforrás fejlesztésére, a kutatás-fejlesztésre, a környezetvédelemre, valamint a technikai segítségnyújtásra. A banki finanszírozások létjogosultsága nem a finanszírozási nehézségek, likviditási problémák átmeneti áthidalása, hanem az előremutató strukturális átalakítások megvalósítása.

Tényként kezelendő, hogy a közérdekű célok számos esetben eltérnek az egyes fejlesztési bankok esetében – gondoljunk csak az Északi Fejlesztési Bank és a Nemzetközi Fejlesztési Társaság kitzűzött prioritásainak eltérésére.

A közérdekű célok meghatározásának különbségei az azonos kontinensen tevékenykedő fejlesztési bankok esetében is megfigyelhető: míg az Európai Fejlesztési Bank a fejlett EU tagállamok versenyképességének növelését kívánja segíteni, addig az Európa Tanács Fejlesztési Bankja kifejezetten a szociális projektek finanszírozására helyezi a hangsúlyt.

2.5. A FEJLESZTÉSI BANKOK CSOPORTOSÍTÁSA A FEJLETT ILLETVE FEJLŐDŐ ORSZÁGOK FINANSZÍROZÁSA ALAPJÁN

A fejlesztési bankok osztályozásánál megkerülhetetlen kritérium a fejlődő és fejlett országokra koncentrált bankok közötti csoportosítás. A Világbank csoport, valamint a latin-amerikai, ázsiai és afrikai regionális fejlesztési bankok finanszírozási stratégiája és céljai lényegesen eltérnek az európai fejlesztési bankok stratégiájától.

A célok területén tapasztalható polarizáltságot jelzi, hogy míg az Inter-Amerikai Fejlesztési Bank, az Afrikai Fejlesztési Bank és az Ázsiai Fejlesztési Bank elsődleges prioritása a szegénység felszámolása, addig az Európai Beruházási Bank és az Északi Beruházási Bank a kutatás-fejlesztésen nyugvó tudástársadalom megvalósítását tűzte ki elérendő célként.

2.6. TANÁCSADÁSI FUNKCIÓ

A kiegészítő és a tanácsadási szolgáltatások kapcsán le kell szögezni, hogy ezeket a szolgáltatásokat első sorban a globális fejlesztési bankcsoport, a Világbank, valamint a fejlődő országokban, régiókban tevékenykedő multilaterális fejlesztési bankok nyújtják.

Mivel a tanácsadási tevékenység a finanszírozást kiegészítő szolgáltatás, amelyet nem minden fejlesztési bank biztosít, ez a kritérium nem tartozik a multilaterális fejlesztési bankokat meghatározó alapdefiníciók közé.

Steven Weber az EBRD öt mandátuma között említi a rendszerváltó országok kormányai számára nyújtott tanácsadási szolgáltatásokat⁴. Megjegyzendő, hogy a multilaterális fejlesztési bankokhoz csatlakozó, de nem az adott régióhoz tartozó donor országok hasznot húzhatnak a tanácsadási tevékenységükből, tagsági díjaikat kompenzálja a tanácsadásból származó árbevétel.

2.7. AZ EURÓPAI MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK FINANSZÍROZÁSAINAK POLITIKAI, TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ELŐFELTÉTELEI

Az Európai Beruházási Bank egyértelműen az Európai Unió szakpolitikáit alkalmazó bank (policy driven bank), ami annyit jelent, hogy a bank közvetlenül átülteti az Európai Unió politikai irányelveit a saját ügyviteli rendjébe.

⁴ Steven Weber (1994): Origins of the EBRD 28.p., Cambridge University Press

A politikai, gazdasági és társadalmi előfeltételeket ebben az esetben nem a bank, hanem maga az unió döntéshozó szervei szablyák meg. Az EIB természetesen mélyrehatóan elemzi a projekt megvalósíthatóságát és az elszámolás transzparenciáját.

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank alapokmánya az EIB-vel szemben azonban előírja a politikai-gazdasági követelmények mérlegelését. A szakpolitikai kritériumok alkalmazásának megítélése nagyon nehéz, és árnyalt megközelítést igényel⁵.

Ha arra gondolunk, hogy egy multilaterális fejlesztési bank megköveteli egy adott országtól, hogy az adott projekt finanszírozása fejében, azzal párhuzamosan alkosson jogszabályokat például az emberi jogok védelme, vagy a környezetvédelem területén, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy jogos a követelés. Ha viszont a finanszírozás előfeltétele az, hogy bizonyos szektorok meghatározó vállalatait privatizálják, úgy, hogy tudható, hogy a lakosság túlnyomó többsége szabadpiaci körülmények között nem tudja megfizetni az adott szolgáltatást, akkor az előfeltétel túlzó, és módosításra szorul.

Az ilyen esetekben átmeneti megoldásokat kell alkalmazni, hogy az adott ország lakossága ne sokkterápiaként élje meg a változásokat.

Az említett példánál maradva ilyen esetekben a részleges privatizáció lehet a megoldás, valamint az a tanácsadási tevékenység, amely felkészíti az adott állam szakhatóságait, és ellenőrző szerveit, hogy valóban ellenőrző, fenntartó szerepet játszanak, és ne engedjék, hogy a politikai elit kifizetőhelyeként működjenek az állami vállalatok.

A banki finanszírozást összhangba kell hozni az adott állam érdekeivel, és biztosítani kell, hogy a nagy multinacionális vállalatok mellett lehetőséget kapjanak a helyi vállalkozások is, még ha kezdetben ez protekcionista intézkedésekkel is jár.

⁵ Willem Briter, Steve Fries - European Bank for Reconstruction and Development (2002): What should the multilateral development banks do? 3rd p, working paper No. 74.

2. táblázat: A multilaterális fejlesztési bankok döntéshozatali mechanizmusait meghatározó szavazati súlyok

	<i>szavazati súly (%)</i>				<i>igazgatók száma</i>					
	<i>USA</i>	<i>többi G7 tag</i>	<i>egyéb nem hitelfel-vevők</i>	<i>hitelfel-vevő fejlődő országok</i>	<i>USA</i>	<i>többi G7 tag</i>	<i>egyéb nem hitelfel-vevők</i>	<i>hitelfel-vevő fejlődő országok</i>	<i>Összesen</i>	<i>elnök</i>
<i>IMF</i>	17	28	17	38	1	6	6	11	24	nem hitelfel-vevő
<i>Világbank</i>	16	27	18	39	1	6	8	9	24	nem hitelfel-vevő
<i>IADB</i>	30	16	4	50	1	4	0	9	14	hitelfel-vevő
<i>ADB</i>	13	27	15	45	1	4	1	6	12	nem hitelfel-vevő
<i>AfDB</i>	7	21	12	60	1	4	1	12	18	hitelfel-vevő
<i>EBRD</i>	10	47	30	13	1	6	12	4	23	nem hitelfel-vevő

Forrás: Birdsall 2003⁶

3. A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK FINANSZÍROZÁSI POLITIKÁJÁT BEFOLYÁSOLÓ GAZDASÁGPOLITIKAI IRÁNYZATOK ELEMZÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐEN

Ebben a fejezetben elemzem az egyes gazdaságpolitikai irányzatok fejlesztés-finanszírozásra gyakorolt befolyásának hatását a második világháborút követően.

Az 1944-ben Bretton Woods-ban szervezett Monetáris és Pénzügyi Konferencián életre hívott nemzetközi pénzügyi intézményeket – Nemzetközi Valutaalap, Világbank – azzal a céllal hozták létre, hogy fenntartsák a világgazdaság stabilitását megelőzve az újabb világméretű válságok kialakulását. Mind az IMF, mind pedig a Világbank irányítási rendszere a második világháború utáni gazdasági hierarchiát képzi le.

A globalizációt irányító három legfontosabb intézmény, az IMF, a Világbank csoport, valamint a Világkereskedelmi Szervezet működési stratégiája, célhierarchiája nagyon sok tekintetben eltér bizonyos regionális szintű fejlesztési intézménytől, mint például az Ázsiai Fejlesztési Banktól.

Az Ázsiai Fejlesztési Bank sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a munkahelyek megtartására, és új munkahelyek teremtésére, mint az IMF. Az IMF kölcsönei kihelyezésénél sok esetben figyelmen kívül hagyja, hogy az adott ország költségvetésének helyreállítása milyen káros hatásokkal jár.

⁶ Nancy Birdshill (2003): The Commitment to Development Index: A Scorecard of Rich-Country Policies, Centre for Global Development

A költségvetési hiány mérséklése természetesen a kereslet visszafogásával, és az adó- és járuléktérhek emelésével jár együtt. Az IMF kölcsönök és a velük együtt járó megszorító intézkedések nem mindig járnak együtt a fejlődéshez szükséges struktúraváltással, és az ehhez szükséges humán erőforrás fejlesztésével.

Az Ázsiai Fejlesztési Bank például a kompetitív pluralizmus mellett érvel, amely jegyében a fejlesztési stratégiák alternatív formáit kínálja a fejlődő országok számára, mint például az „ázsiai modellt”. „Az ázsiai modellben a kormányzatok – miközben erősen támaszkodnak a piac szervező erejére – aktívan felvállalták a piacok létrehozásának, alakításának és irányításának a feladatát, az új technológiák kifejlesztésének támogatását”⁷. Ebben a modellben a vállalatok felelősséget vállalnak a munkavállalók szociális jólétéért, amely attitűd meghatározó az Ázsiai Fejlesztési Bank finanszírozási politikájában.

Az állammal szembeni bizalom, és az állam vezető szerepének elismerése meghatározó a kelet-ázsiai kistigris államok gazdaságpolitikai irányzatai szempontjából. Az angolszász liberalizmus csupán éjjeliőr szerepet szán az államnak, és csak a legszükségesebb közjavak biztosítását tartja kívánatosnak az állam részéről. Az Egyesült Államok, és az Egyesült Királyság gazdaságpolitikáját már hosszú évszázadok óta az individualista, liberális eszméramlat alakította. Ez a liberális gazdaságpolitikai megközelítés vált irányadóvá a második világháborút követően megalapított nemzetközi pénzügyi és fejlesztési intézményekben is.

A liberalizmus irányába történő erőteljes elmozdulás leginkább Ronald Reagan és Margaret Thatcher 1980-as évekbeli kormányzására volt jellemző, amikor az IMF-ből és a Világbankból a szabad piac ideológiáját hirdető misszionáriusok lettek⁸.

Az IMF és a Világbank sorozatosan követett el hibákat, amikor az angolszász uniformizált privatizáción, liberalizáción, dereguláción alapuló fejlesztési modellt erőltette rá a fejlődő országokra. Stiglitz elemzése szerint a szocialista országoknál is ugyanilyen negatív tendencia volt megfigyelhető a rendszerváltás idején. Az IMF és Világbank által gazdaságpolitikai irányelv alapon erőltetett privatizáció és liberalizáció nagyon sokszor korrupcióval párosult, és az állami monopóliumot sok esetben magánmonopólium váltotta fel egy tőkeerős nagyvállalat formájában, amely az adott államtól még különböző garanciákat is kapott, az előírt fejlesztési, és munkahelymegtartó rendelkezések negligálása mellett.

Stiglitz a privatizáció ellentmondásairól a következőképp fogalmaz: „a piaci fundamentalizmus retorikájának egyik fontos eleme az állami tisztségviselők járadékadás magatartásának megszüntetése.

⁷ Joseph E. Stiglitz (2003): A globalizáció visszasságai 29.o., Napvilág Kiadó Kft

⁸ Joseph E. Stiglitz (2003): A globalizáció visszasságai 31.o., Napvilág Kiadó Kft

E feltételezés szerint az állami tisztségviselők vagy lefölözik az állami vállalat profitját vagy a barátaikat juttatják előnyös szerződésekhez és állásokhoz. A privatizációnak tulajdonított kedvező hatások helyett sok országban a helyzet csak romlott, és a privatizáció fogalma a megvesztegetéssel párosult⁹.”

A három liberális irányelv erőltetése legfőképp a fejlődő és a volt szocialista államokban volt sokszor kontra produktív, mivel a magántőke sokszor stratégiai iparágakat szerzett meg, amely jelentős későbbi függőséget okozott.

Ez a kiszolgáltatott helyzet fokozottan érvényesül a fejlődő országok esetében, mivel a technológiatranszfert, és tanácsadást biztosító fejlett ipari államok az általuk irányított és ellenőrzött IMF és Világbank-csoporton keresztül egyoldalú függőséget okozhatnak a fejlődő országok kárára.

Úgy tűnik, hogy az IMF elfelejtette Keynes intelmeit a piac diszfunkcióit illetően. A 80-as évek elejétől kezdődően háttérbe szorultak azok a keynes-i iránymutatások, amelyek kimondták, hogy mind lokális, mind pedig globális szinten szükség van kollektív cselekvésre, valamint szükség van egy nemzetközi intézményre, amely likviditást biztosít a visszaeséssel küzdő országok számára, amelyek nem jutnak egyéb finanszírozáshoz.

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) stratégiája és irányelvei a Világbank működési sémáját tükrözi. A regionális szintű multilaterális fejlesztési bankok közül az EBRD tekinthető a Világbank képmásának, mivel az EBRD finanszírozásainál politikai feltételeket is szab¹⁰. A privatizáció és liberalizáció preferálása tetten érhető az első magyar kórház privatizációs ügylet finanszírozásában.

A Világbank-csoport és a regionális szintű multilaterális fejlesztési bankok közti különbség talán úgy fogalmazható meg leginkább, hogy míg a Világbank nevéből adódóan is globális célkitűzések finanszírozásán dolgozik, mindenekelőtt a fejlődő országokban, addig a regionális fejlesztési bankok földrajzilag jóval behatároltabb, konkrétabb, az adott régió gazdasági és szociális kohézióját erősítő projektek megvalósítását finanszírozza.

A multilaterális fejlesztési bankok létjogosultsága napjainkban is éppúgy megalapozott, mint az 50-60 évvel ezelőtti, iparosodást előtérbe helyező megalapításuk hajnalán.

A gazdaság szerkezete az információs- és tudástársadalom fémjelezte 2000-es évektől kezdve legalább olyan mértékben változott, változik, mint a második világháborút követően.

⁹ Joseph E. Stiglitz (2003): A globalizáció visszasságai 73.o., Napvilág Kiadó Kft

¹⁰ Willem Brüter, Steve Fries - European Bank for Reconstruction and Development (2002): What should the multilateral development banks do? 1st p, working paper No. 74.

A fejlett nyugati világ és a szocialista blokk is a koncentrált tömegtermelés, és az ezt kiszolgáló bázisinfrastruktúrák fejlesztésének irányába indult el az 50-es évek elejétől. A szocialista táborban a bázisinfrastruktúrák fejlesztése a korábbi időszakok elmaradottsága, valamint az erőltetett, sokszor irracionális nehézipari fejlesztések miatt mindvégig háttérbe szorult, amely a mai napig behozhatatlan hátrányt jelent a Nyugattal szemben.

Míg az 50-es, 60-as években a koncentrált ipari termelés, a jóléti állam alapintézményeinek és struktúráinak bevezetése jelentette a gazdasági és társadalmi fejlődést, addig mára ez a tendencia teljesen megváltozott mind gazdasági, mind pedig társadalmi aspektusokat illetően.

A II. világháborút követő ipari tömegtermelés diadalútját még a fejlett nyugat-európai államokban is a stratégiai iparágakban jelentős államosítás, és erős baloldali szakszervezeti mozgalmak kísérték. Nyilvánvalóan ezen tendencia alakulását nagyban befolyásolta a háborúból győztesen kikerülő Szovjetunió előretörő világpolitikai hatása, a nemzetközi munkásmozgalom térnyerése.

Az iparági koncentrációk, a tömegtermelés következtében óriási társadalmi változások következtek be. A tradicionális rurális társadalom, mind a nyugati, mind pedig a szocialista tömbben bomlásnak indult. A tömegtermelésen alapuló ipar a kezdetekben rengeteg, komolyabb szakértelmet nem igénylő, korábban a mezőgazdaságban dolgozó embert szívott fel. A korszellem azt sugallta, hogy a városi, ipari társadalom képviseli a haladást, és az előrelépést, így elindult egy nagyon erőteljes városba irányuló migrációs trend, amely több évtizeden keresztül masszívan tartotta magát. Vállalatirányítási szempontból meghatározó volt a koncentráció, a vertikálisan és horizontálisan egyformán erősen tagolt, bürokratikus vállalati struktúra. A stratégiai fontosságú nagyvállalatok házon belül építették ki a különböző szolgáltató egységeiket, és sok esetben még jóléti intézmények és szolgáltatások rendelkezésre tartásáról is gondoskodtak.

Nagyon érdekes szociológiai következtetéseket lehet levonni az ipari állam megalakulását követő, széles és nagyon erős középosztályon alapuló jóléti államok fokozatosan szolgáltató, tudásalapú államokká való fokozatos átalakulásának tanulmányozásából.

Ha leszámítjuk az angolszász világot, akkor jól látható, hogy az európai jóléti államokat nagyon erős kollektív szellem hatotta át, amely leginkább az erős középosztály, valamint a koncentrált szakszervezeti és iparági érdekképviseleti tömörülések kialakulásában öltött testet. Ennek a rendszernek a finomhangolása leginkább Ausztriában, a szociális partnerség intézményében érhető tetten.

A szocialista blokk országaiban a kollektívizmusról irányított volt, és ennek megfelelően mesterséges volt, lényegében a nyugat-európai társadalmakhoz képest nem tudott integrátori szerepet betölteni. A nem kollektív társadalmakkal rendelkező nyugat-európai országokban is mélyreható változások mentek végbe a 90-es évektől kezdődően. A hagyományos, korábban húzó iparágak elvesztették versenyképességüket az újonnan iparosodott, alacsony munkabérré országokkal szemben. A versenyképtelen, magas bérköltségű iparágak fenntartása hosszú távon nem működik, mivel az Európai Unió működését vizsgálva jól látható, hogy a világgazdasági verseny hatására mérsékelnie kell a versenyképtelen ágazatok támogatását. A világgazdasági alkalmazkodás megköveteli, hogy az EU is átalakítsa a termelési szerkezetét, és a nagy hozzáadott értéket jelentő szolgáltató- és innovatív ipari állam irányába mozduljon el.

Ebben a gazdasági és társadalmi transzformációban teljesen új működési elvek rajzolódnak ki. A tradicionális iparágakra jellemző termelési és szolgáltatási koncentrációt mindinkább felváltja a lapos szervezeten – „lapítsátok le a piramisokat” - kiszervezéseken, és innovatív megoldásokon alapuló, és az állandóan változó körülményekhez rugalmasan alkalmazkodni képes menedzsment struktúra. A gazdasági struktúrák mélyreható változása és a koncentrációk folyamatos oldása feltartóztathatatlanul erodálja a korábban kialakult kollektív szellemiséget. A közszolgáltatásokat ellátó vállalatokat leszámítva a nagy, kollektív szellemiségű vállalatok mára már csak egyre inkább elhalványuló nyomokban fedezhetők fel az Európai Unió országaiban. Tekintettel arra, hogy a volt szocialista országokban a kollektív tudat mesterséges volt, a dekoncentrációs, dezintegrációs folyamatoknak jószerével semmi sem szabta gátját.

Érdekes megfigyelni, hogy a globalizáció indukálta fokozott verseny, és az egyedi termelési struktúrák térhódítása milyen módon feszegeti a jóléti államok intézményi hálóját. A fokozott verseny mellett a jóléti társadalmak elkényelmesedése, elöregedése tovább feszíti a gazdasági és társadalmi status quo megmaradását.

Megkérdőjelezhetetlen, hogy jelen korunk paradigmaváltás előtt áll. Bebizonyosodott, hogy az állami túlszabályozottság, és az állami tulajdon túlsúlya nem teszi lehetővé a versenyképesség fenntartását. Az is egyértelmű, hogy a magára hagyott piac, az éjjeliőr szerepet játszó állam óriási társadalmi egyenlőtlenségekhez vezet, amely hosszú távon szintén nem biztosítja a fenntartható fejlődést. A kiüresedő félben lévő baloldali szolidaritás, és az egyént túlhangsúlyozó liberális eszmék nem tudnak már megfelelő választ adni korunk kihívásaira.

Az ENSZ Közgyűlése 2015. szeptemberében fogadta el az új fenntartható fejlődési célokat, amelyek mindennek előtt a fenntartható globális partnerség megerősítésére, a klímaváltozás elleni egységes fellépésre, a földi ökoszisztémák és erőforrások fenntartható és racionális használatára, valamint az életen át tartó tanulás szükségességére koncentrálnak.

A multilaterális fejlesztési bankoknak finanszírozási stratégiájukat feltétlenül az új fenntartható fejlődési célok mentén kell kialakítaniuk. A multilaterális fejlesztési bankok létjogosultsága, és egyben koordináló szerepe azért is megkérdőjelezhetetlen, mivel olyan ösztársadalmi érdekeket szolgáló, országhatárokon belüli és azokon átnyúló projekteket finanszíroznak, amelyek finanszírozását a kereskedelmi bankok a nagy volumen és a hosszú, sokszor évtizedes megtérülés miatt nem tudják vállalni.

A multilaterális fejlesztési bankok több évtizedes múltra visszatekintő tapasztalata különösen fontos a tudástársadalomra való átállás hajnalán. A globális kölcsönök intézményrendszerének további finomításával katalizátor szerepet tudnak betölteni a kis- és középvállalati szektor felzárkóztatásában, amely szektor a karcsúsodó, kiszervezést preferáló nagyvállalatok mellett egyre inkább nélkülözhetetlen szerepet tölt be.

IRODALOMJEGYZÉK

1. A „multilaterális fejlesztési bankok” fogalom meghatározása tekintetében a 2000/12/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról szóló 2004. április 27-ei 2004/69/EK bizottsági irányelv
2. Foresight and policy study of the Multilateral Development Banks, Institut of Development Studies, University of Sussex, ISIN: 91-7496-232-9.
3. Nancy Birdshall (2003): The Commitment to Development Index: A Scorecard of Rich-Country Policies, Centre for Global Development
4. Rebecca M. Nelson (2013): Multilateral development banks: Overview and Issues for Congress, 2nd p.
5. Steven Weber (1994): Origins of the EBRD 28.p., Cambridge University Press
6. Joseph E. Stiglitz (2003): A globalizáció visszasságai 29.o., Napvilág Kiadó Kft.
7. Willem Briter, Steve Fries - European Bank for Reconstruction and Development (2002): What should the multilateral development banks do? 3rd p, working paper No. 74.